

Kommittédirektiv

Utvidgad frivillig försvarsverksamhet
som även omfattar stöd till anhöriga
och veteransoldater

Dir.
2011:103

Beslut vid regeringssammanträde den 8 december 2011

Sammanfattning

En särskild utredare ska föreslå hur den frivilliga försvarsverksamheten kan utvidgas till att innefatta verksamhet för anhöriga till den tjänstgörande personalen och veteransoldater. Syftet är att ytterligare förbättra stödet till anhöriga under internationella militära insatser och till personal som tidigare tjänstgjort i internationella militära insatser. Det kan ske genom att förutsättningarna för organisationer som ger sådant stöd förbättras.

Utredaren ska bl.a.

- utreda om och i så fall föreslå hur frivillig försvarsverksamhet kan innefatta verksamhet för anhöriga och veteransoldater,
- utreda om och i så fall föreslå hur organisationer som bedriver sådan verksamhet kan få uppdrag och organisationsstöd inom ramen för den frivilliga försvarsverksamheten,
- analysera konsekvenserna för övriga regelsystem om innebörden i frivillig försvarsverksamhet utvecklas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2012.

Bakgrund

Internationella militära insatser, personalen och de anhöriga

Försvarsmaktens internationella verksamhet är i dag omfattande och har en stor spännvidd. Genom den utveckling av Försvarsmakten mot ökad användbarhet och tillgänglighet som regeringen redovisat i den av riksdagen 2009 beslutade försvarspolitiska inriktningen (prop. 2008/09:140, bet. 2008/09:FöU10, rskr. 2008/09:292), kommer myndighetens engagemang i insatser utanför Sverige att vara fortsatt högt. Det innebär att antalet personer som deltar kommer att vara stort. Deltagande i internationella militära insatser medför risker och andra påfrestningar. Vilka insatser som genomförs och förhållanden under dessa kommer dock att variera över tiden. Exempelvis beslutade riksdagen i december 2010 om fortsatta militära insatser i Afghanistan (prop. 2010/11:35, bet. 2010/11:UFöU1, rskr. 2010/11:108), i april 2011 om svenskt deltagande i den internationella insatsen i Libyen (prop. 2010/11:111, bet. 2010/11:UFöU3, rskr. 2010/11:207) och i juni 2011 om en förlängning av insatsen i Libyen (prop. 2010/11:127, bet. 2010/11:UFöU4, rskr. 2010/11:308).

I propositionen Modern personalförsörjning för ett användbart försvar (prop. 2009/10:160, bet. 2009/10:FöU8, rskr. 2009/10:269) konstaterade regeringen att det i de flesta fall är riksdagen som på regeringens förslag beslutar om en internationell militär insats. Riksdagen och regeringen har därför det yttersta ansvaret för att den utsända personalen ges förutsättningar för att lösa sina uppgifter. Att utveckla omhändertagandet av personalen vid internationella militära insatser – veteransoldatpolitiken – är en viktig del i den pågående reformeringen av det militära försvaret. Den framtida veteransoldatpolitiken utgår från en helhetssyn som inkluderar rekrytering av personalen, utbildning och förberedelser inför insatsen, stöd och åtgärder under insatsen, omhändertagande samt stöd och eventuell rehabilitering efter insatsen. Också stödet till de anhöriga till den tjänstgörande personalen, särskilt barnen, utgör en viktig del i denna helhetssyn.

Veteransoldatpolitiken

Genom riksdagens beslut våren 2010 med anledning av propositionen Modern personalförsörjning för ett användbart försvar lades en samlad svensk veteransoldatpolitik fast. Regeringens inriktning är att den samlade veteransoldatpolitiken ska vara genomförd vid utgången av 2011.

Den 1 januari 2011 trädde lagen (2010:449) respektive förordningen (2010:651) om Försvarsmaktens personal vid internationella militära insatser i kraft. Härigenom har omhändertagandet av personalen under och efter internationella militära insatser stärkts. Försvarsmakten har ett särskilt uppföljningsansvar för personal som tjänstgjort internationellt. Utan begränsning i tiden ska myndigheten bistå den enskilde med stödåtgärder. Anhörigstödet har utvecklats.

En viktig del i den nya veteransoldatpolitiken är vidare ett utvecklat sätt att ge uppdrag och organisationsstöd till organisationer med anknytning till veteransoldater. Det gäller främst veteransoldatorganisationer och anhörigstödsorganisationer.

I propositionen konstaterades att Försvarsmakten redan har ett samarbete med flera organisationer som är verksamma inom dessa områden. Organisationerna har typiskt sett tre viktiga egenskaper i detta sammanhang. Den första är att de har god kunskap om villkoren för deltagande i internationella insatser och därmed förståelse för den enskilde veteransoldaten och dennes problem. Den andra är att en enskild organisation kan ha lättare att arbeta mer informellt och bygga upp en förtroendefull relation till den enskilde veteransoldaten. Den tredje egenskapen är att veteransoldatorganisationer har goda förutsättningar att i sin verksamhet upptäcka veteransoldater som mår dåligt. Vidare är veteransoldatorganisationerna väl rustade för en angelägen verksamhet, nämligen kamratstödet. Liknande arrangemang finns för anhörigstöd. Samarbetet med sådana organisationer borde för kontinuitetens skull formaliseras. Syftet skulle vara att säkerställa att den verksamhet organisationerna bedriver kan fortsätta och utvecklas också i ett mer långsiktigt perspektiv. För att detta ska

vara möjligt, erinrade regeringen om, är det nödvändigt för organisationen att också en mer långsiktig finansiering av verksamheten är säkrad.

Det är Försvarsmakten som har ansvaret för att organisera omhändertagandeverksamheten. Det är myndigheten som ska bedöma vilka organisationer som kan vara aktuella för närmare samarbete, samt komma överens med organisationerna om uppdrag.

På regeringens uppdrag har Försvarsmakten våren 2011 redovisat olika frågor om genomförandet av veteran soldatpolitiken. En del i detta har gällt anhörigstödet och förhållandet att Försvarsmakten enligt 14 § förordningen (2010:651) om Försvarsmaktens personal vid internationella militära insatser ska ha en handlingsplan för arbetet med anhörig- och familjefrågor. Myndigheten har redovisat en sådan handlingsplan och beslutat om en intern instruktion för anhörigstöd. I detta ingår bl.a. ett omfattande informationsmaterial och samarbete med anhörigstödsorganisationer.

Våren 2011 har Försvarsmakten också beslutat om en handlingsplan för stöd till veteran soldater. I planen redovisas bl.a. hur veteran soldater ska stödjas och vem inom myndigheten som ska svara för stödet.

En annan del av genomförandet av veteran soldatpolitiken har gällt Försvarsmaktens samarbete med organisationer. I denna del har myndigheten redovisat det pågående samarbetet.

Frivillig försvarsverksamhet

Med frivillig försvarsverksamhet menas enligt förordningen (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet – frivilligförordningen – verksamhet som främjar totalförsvaret och som omfattar försvarsupplysning samt rekrytering och utbildning för uppgifter inom totalförsvaret. I bilagan till frivilligförordningen anges de frivilliga försvarsorganisationerna. Organisationerna har sina mål och syften med utgångspunkt i förordningens kriterier. Frivilligförordningen innefattar inte stöd till anhöriga eller veteran soldater och ingen av dagens frivilliga försvarsorganisationer inriktar sin verksamhet på stöd till

anhöriga eller veteransoldater. De organisationer som inriktar sig på sådan verksamhet ingår inte bland de frivilliga försvarsorganisationerna enligt frivilligförordningen.

I frivilligförordningen anges att Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap får ge uppdrag till organisationer som bedriver frivillig försvarsverksamhet. Organisationer som bedriver frivillig försvarsverksamhet kan få organisationsstöd i form av organisationsbidrag och verksamhetsbidrag. Verksamhetsbidraget ska bidra till organisationernas förmåga att ta emot och genomföra uppdrag och leverera efterfrågad resurs, vilket innebär administrativ basverksamhet, rekrytering syftande till nuvarande och kommande uppdrag samt verksamhetsutveckling. Dessa bidrag betalas ut av myndigheterna ovan mot bakgrund av organisationernas medlemstal respektive de uppdrag de genomfört de senaste två åren. I Försvarsmaktens och Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps regleringsbrev anges särskilt vilka medel som får användas för dessa ändamål. Ytterligare bestämmelser om frivilliga finns i bl.a. förordningen (1994:523) om förmåner till frivilliga.

Den frivilliga försvarsverksamheten belystes i Frivilligutredningens betänkande Ny inriktning av frivillig beredskapsverksamhet (SOU 2008:101). Av betänkandets förslag har bl.a. följande genomförts: att myndigheternas behov av stöd ska vara styrande för uppdrag inom frivillig försvarsverksamhet, att de frivilliga försvarsorganisationerna bör bidra till Försvarsmaktens framtida rekrytering av soldater och sjömän samt att stödet till frivillig försvarsverksamhet bör riktas till verksamhet i stället för organisationer. Betänkandets förslag i övrigt bereds i Regeringskansliet. Frivilligutredningen behandlade inte frågan om att utveckla den frivilliga försvarsverksamheten till att kunna innefatta även stöd till veteransoldater och anhöriga. Detta ingick inte heller i utredningens direktiv.

Behovet av en utredning

Reformeringen till det nya försvaret, med en mer användbar och tillgänglig insatsorganisation bestående av stående och kontrakterade insatsförband, innebär att grunderna för utformningen av försvaret har förändrats. I prop. 2009/10:160 redovisas en ny inriktning bl.a. när det gäller veteransoldatpolitiken. Veteransoldatfrågan är viktig och frågorna om anhörigstöd m.m. har framstått som en alltmer betydelsefull del under genomförandet av denna politik. Regeringen anser därför att det redan nu finns skäl att fortsätta utvecklingen av stödet till veteransoldater och anhöriga. Frågor om uppdrag och organisationsstöd till organisationer som Försvarsmakten samarbetar med inom ramen för sitt veteransoldatpolitiska ansvar bör därför belysas ytterligare.

Den frivilliga försvarsverksamheten är av betydelse för Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Med den nya försvarsinriktningen med ett tillgängligt och användbart insatsförsvaret i stället för det tidigare invasionsförsvaret ändras emellertid också behovet av frivillig försvarsverksamhet.

Genom den nya försvarsinriktningen och en fortsatt hög ambition när det gäller internationella militära insatser finns det skäl att överväga om inte veteransoldat- och anhörigstöd bör kunna ges inom ramen för frivillig försvarsverksamhet. Regeringen anser således att det bör utredas om och hur den nuvarande frivilliga försvarsverksamheten skulle kunna utvidgas till att även kunna innefatta stöd till organisationer som bedriver verksamhet för veteransoldater och anhöriga. I arbetet ska förhållandet till andra tillämpliga regler, t.ex. EU-rätten, belysas.

Uppdraget

En särskild utredare ska med utgångspunkt i den pågående reformeringen av försvaret – och särskilt senare års propositioner – överväga om, och i så fall föreslå, hur den frivilliga försvarsverksamheten enligt frivilligförordningen kan

utvidgas till att innefatta verksamhet för veteransoldater och anhöriga, vilken i dag genomförs inom veteransoldatpolitiken enligt prop. 2009/10:160. I detta ligger att föreslå om och i så fall hur kriterierna för frivillig försvarsverksamhet i frivilligförordningen bör anpassas för att medge att uppdrag och organisationsstöd inom frivillig försvarsverksamhet ges till organisationer som bedriver stöd till veteransoldater och anhöriga.

Utredaren ska

- utreda om och i så fall föreslå hur frivillig försvarsverksamhet kan innefatta verksamhet för anhöriga och veteransoldater,
- utreda om och i så fall föreslå hur organisationer som bedriver sådan verksamhet kan få uppdrag och organisationsstöd inom ramen för den frivilliga försvarsverksamheten,
- bedöma vilka konsekvenser en förändring skulle innebära för de nuvarande frivilliga försvarsorganisationerna,
- analysera konsekvenserna för övriga regelsystem om innebörden i frivillig försvarsverksamhet utvecklas samt lämna nödvändiga förslag i detta avseende,
- analysera sina förslag i förhållande till EU-rätten och andra internationella rättsakter samt säkerställa att förslagen är förenliga med dessa,
- redovisa kostnaderna för verksamheten i nuläget,
- redovisa effekterna för Försvarsmaktens nuvarande verksamhet, frivillig försvarsverksamhet och frivilliga försvarsorganisationer av en förändring som genomförs inom en oförändrad ekonomisk ram,
- om utredarens förslag får ekonomiska konsekvenser redovisa dessa och föreslå finansiering inom berörd anslagsram, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Samråd och redovisning av uppdraget

Utredaren ska samverka med Försvarsmakten, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och andra berörda myndigheter, de frivilliga försvarsorganisationerna och med övriga berörda.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2012.

(Försvarsdepartementet)